

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 43, Nisan 2017, s. 237-247

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

17.02.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

01.04.2017

Yrd. Doç. Dr. M. Halil SAĞLAM

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü
mhalil.saglam@gmail.com

AKA GÜNDÜZ'ÜN AŞKIN TEMİZİ ROMANINDA HURAFE HALK İNANÇLARI HAKKINDA BAZI TESPİTLER¹

Öz

Milli Edebiyat Dönemi yazarları arasında bulunan Aka Gündüz'ün 1937 yılında kaleme aldığı *Aşkın Temizi*¹ romanı, Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda Türk toplumunun içinde bulunduğu sosyo-kültürel çöküntüyü göstermesi bakımından önemli bir eserdir. Küçük bir Orta Anadolu kasabası özelinde son dönem Osmanlı halkının içine düştüğü sefalet ve cehaletin anlatıldığı romanda hurafe halk inançları, kasaba halkının karakteristik özelliğidir. Kasabada sosyal hayat büyü, sihir, uğur ve adaklı ilaçlar gibi hurafe inançlar üzerine kurgulanmıştır. *Aşkın Temizi* romanında, Cumhuriyet öncesi Anadolu halkının sosyo-kültürel hayatı anlatılırken hurafe inançlara bu derece yer verilmesi dönemin kültür politikasıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, milliyetçi yazar Aka Gündüz'ün 1937 yılında kaleme aldığı bu romanıyla yeni ideolojiye evrildiği açıkça görülmektedir. Romanda eski Türkiye'nin hurafe inançlarla iç içe geçmiş sosyal hayatı anlatılırken yeni Türkiye'nin eğitim, sağlık ve ekonomik alanlarda halka sağladığı kazanımlar sunulmaya çalışılmıştır. Roman, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Anadolu halkının olumsuz yanlarına ayna tutmakla birlikte Türk kültürüne ait bir kısım folklorik zenginlikleri de içermektedir.

Anahtar kelimeler: Hurafe İnançlar, roman, *Aşkın Temizi*, Aka Gündüz

¹ İncelemeye asıl olan eser: Gündüz, Aka. *Aşkın Temizi*. İstanbul: Tan Matbaası, 1937.

SOME FIXATION IN THE AKA GUNDUZ NOVEL PURE LOVE ABOUT FOLK SUPERSTITION BELIEFS

Abstract

Aka Gündüz's novel Pure Love (Aşkın Temizi) who is a National Literature (Milli Edebiyat) author is a significant work in terms of reflecting the socio-cultural breakdown of the Turkish society in the years of First World War. In the novel, late Ottoman people's poverty and ignorance were described in the center of small town of Central Anatolia. Superstitious folk beliefs are the characteristic of townsfolk. The social life in the town was built on superstition beliefs such as magic, fortune and sacrificed drugs. Superstitious beliefs, represents the strongest thematic power against the obstacles to modernism and positivism. The young idealist doctor devoted himself to fighting with superstition beliefs in the town. It is remarkable to be demonstrated Turkish villagers as obscurant and ignorant society by nationalist author Aka Gündüz's novel Pure Love. Aka Gündüz, in the preface of the novel says explicitly that the stories told in the novel based on the observation of the real life. It is known that superstition beliefs are still being kept alive in many villages and towns of Anatolia. The struggle against these empty beliefs is going on in social and individual fields. Aka Gündüz's propensity to narrate superstition beliefs to such an extent while describing socio-cultural life of Anatolia people before Republic is closely associated with the cultural politics of the period. Although the novel Pure Love is perceived as a novel fictionalized on love theme, it is a thesis novel in terms of containing social messages. It is attempted to present new Turkey's benefits to people in the field of education, health and economic while describing social life intertwined with former Turkey's superstitious beliefs. It is clearly seen that Aka Gündüz who known as nationalist author in Turkish Literary History evolved in favour of the new ideology with that novel wrote in 1937. The novel, while keeping a mirror on the negative aspects of the Anatolian people during the First World War, also contains some folkloric riches belonging to Turkish culture.

Keywords: Superstitions beliefs, Novel Pure Love, Aka Gündüz

1. GİRİŞ

Arapça "hrf" sülasi mastarından türeyen hurafe sözcüğü, akıl ve gerçek dışı; aldatıcı söz anlamına gelir. "Masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde hoşagiden nakil ve rivayetlere de hurafe denilmiştir. Hurafe mantiki tabanı olmayan, gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan inanç ve uygulamalar, iyilik veya kötülük getirebileceğine inanılan kuvvetler için kullanılır. Genellikle sihir, büyü ve bunların ürünü olan objelerle alakalı inançlar da hurafe terimiyle ifade edilir." (Yel 1998:381) Farklı bir bakış açısıyla hurafe inançlar "korku, çaresizlik ve çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı ve benzerlikleri, iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendirilen; bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği, birtakım doğüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalardır." (Örnek 1971:42) Hurafe inançların özellikle ilkel ve dinî değerleri yozlaşmış toplumların sosyal ve kültürel hayatlarında belirleyici rol üstlendiği görülmektedir.

Eyüpoğlu'nun tespitine göre “topluluklara özellik, nitelik kazandıran bu inançlardır. Bir ulus, uygarlık alanında, hangi aşamada ise inançları da o orandadır. Gene bir ulusun inançlarının niteliği, yapısı neyse, uygarlık alanındaki başarı oranı da öyledir. İnançlar uygarlıkların ölçü taşlarıdır. İnançların alabildiğine soyut, doğadışı olan bir toplumda uygarlık başarıları da öylesine soyut, doğadışıdır.” (Eyüpoğlu 1987:37) Fakat modernitenin ve pozitivistimin insan eğitimine sunduğu kazanımlar sayesinde hurafe inançların soyo-psişik hayatta değer kaybına uğradığı bilinen bir gerçektir. Çağdaş ve rasyonel normlar üzerine kurulmuş uygar toplumlarda hurafe halk inançlarına karşı yeni kültür politikaları geliştirilmiştir. Uygulanan yeni kültür politikalarıyla modernizmin ve çağdaşlaşmanın önünde en büyük engellerden birini teşkil eden hurafe halk inançlarının sosyal hayattan önemli ölçüde tasfiyesi sağlanmıştır. Hurafe halk inançlarının sosyal hayattan tasfiye edilmesinde siyasal ve kültürel alanlarda yapılan çalışmalarla birlikte edebiyat alanında yapılan çalışmaların da rolü büyük olmuştur.

Edeyat bilimi, tıpkı sosyoloji ve ilahiyat gibi ana malzemesini toplum hayatından almaktadır. Dolayısıyla edebiyat, hurafe inançlar gibi toplumların mistik yanlarında önemli yer edinen olgularla yakından ilişkilidirler. Edebiyat, sosyal hayatın dinî ve kültürel yanıyla ilgilenirken duygu ve düşünce aktarımında din diline ait sembollerden yararlanır. Sosyal hayatta sık sık karşılaştığımız büyü, sihir, fal, ispiirtizma, uğur ve uğursuzluk gibi hurafe halk inançları roman, hikâye, şiir, masal ve efsane gibi edebi eserlerde kullanılan din diline ait sembollerdir. “*Din diline ait bu semboller, edebiyat için önemli anlatı malzemesidir. Yazar/şair, duygu ve düşünce aktarımı için bu sembollerden yeri geldikçe yararlanabilir. Edebî eserlerde din dili, kimi zaman anlatının realist yönünü güçlendirmek için kimi zaman da anlatıya estetik bir değer kazandırmak için kullanılır.*” (Sağlam 2016:III) Edebî türler arasında özellikle romanlar, sosyal hayatın realist yanını yansıtmak açısından daha başarılıdır. Stendhal'in sokağa tutulan bir ayna metaforuyla tanımladığı roman için Mehmet Kaplan: “*Roman, hayatı her cephesiyle geniş olarak kavrayan ve her şeyi bir bakış, değişme ve gelişme olarak his ve idrak eden bir duyuş ve görüş tarzının ifadesidir.*” der. (Kaplan 1994:362) Bu sebeple romanlar, toplumların sosyal ve kültürel yapılarındaki değişim ve gelişim sürecini incelemek için önemli bilgiler içermektedir. Kaleme alındığı devrin hususiyetleri göz önüne alınarak incelenen bir romanda, reel hayatın yozlaşan inanç değerlerini ve sosyal sorunlarını görmek mümkündür. Romanlarda yazar veya kahraman bakış açılarıyla kullanılan hurafe halk inançlarına ait semboller, vaka zamanının sosyal ve kültürel yanıyla ilgili önemli ipuçları verebilmektedir. Bu yüzden romanların hurafe halk inançları bağlamında incelenmesi vaka zamanında halkın neye, ne şekilde, niçin ve nasıl inandığını göstermesi açısından önemlidir.

Günlük hayatın farklı alanlarında sıklıkla karşılaştığımız hurafe inançların kurmaca dünyasında farklı amaçlar için kullanılabilmesi göz ardı edilmemelidir. İlk örneklerinin verildiği Tanzimat Edebiyatı döneminde daha çok ironi malzemesi olarak kullanılan hurafe halk inançlarının Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı döneminde yeni ideolojisinin eskiye ait tüm değerler karşısındaki üstünlüğünü göstermek için kullanılması dikkat çekicidir. Bu dönemde kaleme alınan romanlarda hurafe halk inançları, Osmanlı toplumunun içine düştüğü cehalet ve sefaletin bir yansıması olarak gösterilmiştir. Romanlarda verilmek istenen ana mesaja göre Anadolu halkının uzun bir süreden beri içine düştüğü cehalet ve sefalet girdabından kurtulabilmesi için eski ve yozlaşmış inanç değerlerinden kurtulup çağdaş normlarla donatılmış yeni ideolojiye sarılması gerekmektedir. Milli Edebiyat Dönemi'nin popüler yazarları arasında bulunan Aka Gündüz'ün 1937 yılında kaleme aldığı *Aşkın Temizi* romanını bu ana tezi savunmak üzere kaleme aldığını söyleyebiliriz. Gündüz'ün en hacimli eseri olan *Aşkın Temizi* romanı, yazarın Doktor Can'a

hitaben kaleme aldığı bir takdim yazıyla başlar. Gündüz bu yazısında, yirmi iki yıl önce sürgün hayatında Anadolu'da yaşadığı olayları anlattığını; Malta sürgünü sırasında bu romanı bir gazete tefrika ettirmeye başladığını; fakat bazı sebeplerden dolayı romanını tamamlayamadığını söyler. Dönemin birçok *İnkılâp Edebiyatı* yazarı gibi Gündüz de romanında inanç değerleri savrulan Anadolu halkına yeni ideoloji lehinde sosyal mesajlar vermeye çalışmıştır. “*Aka Gündüz'ün yaşadığı dönem bir devletin yıkıldığı, yeni bir devletin kurulduğu, imparatorluktan milli devlete geçişin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde toplum, savaşlar, dolayısıyla büyük sarsıntılar geçirmiş, değerlerde önemli yozlaşma ve çözümler olmuştur.*” (Güneş 2009:10) Yazarın, hurafe inançlar izlediği üzerine kurguladığı *Aşkını Temizi* romanı Anadolu halkının Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda yaşadığı sosyal sorunlarını yansıtmaya bakımdan oldukça başarılıdır. Romanda genç ve idealist Erden'in tıp tahsilini tamamladıktan sonra döndüğü kasabasında hurafe inançlara karşı verdiği mücadele anlatılır. Kasaba halkına hizmet etmek ve onları cehaletin girdabından kurtarmak isteyen Doktor Erden'in karşıdaki tematik gücü din adamları adına Çavdan Şeyhi; politikacılar adına ise Mebus Dümbelekzâde temsil eder. İki hâkim gücün etkisi altında bulunan köylülerin sosyal hayatı, hurafe inançlara göre şekillenmektedir. Modern Türk aydın tipini temsil eden Doktor Erden, bir yandan sevgilisi Güner'e kavuşmak için kasabanın hâkim güçleriyle mücadele ederken bir yandan da köylülerin hurafe inançlarla tedavi etmeye çalıştıkları hastaları ölümden kurtarmaya çalışır.

Aşkını Temizi romanı isimden içeriğe göndermeyle her ne kadar aşk temalı bir roman olarak algılsa da aslında sosyal içerikli tezli bir romandır. Aksiyoner olayların yaşandığı romanda hurafe halk inançları, Doktor Erden ve Güner arasındaki romantik aşkı perdelemiştir. Romanda Doktor Erden'in köye dönmesinden itibaren karşılaştığı hurafe inançlar, yazar ve kahraman bakış açılarıyla anlatılmıştır. Romanda mekân Konya'nın küçük bir kasabasıdır. Kasabada hemen hemen her ailenin en az bir şehit yakını vardır. Vergiler altında ezilen kasabalılar çok zor şartlarda yaşamaktadır. Aka Gündüz, güçlü gözlem gücüyle dönemin Anadolu hayatını reel ölçüler içinde anlatmaya çalışmıştır. Çünkü yazar, Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki sürgün hayatında Anadolu'yu yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Oktay'ın ifadesiyle: “*Anadolu, Gündüz için yepyeni ve sınırsız bir kaynak olur. Anadolu'nun coğrafyası, tabiatı ve insanıyla ilgili gözlemlerini eserlerine başarıyla aktarır.*” (Oktay 2008:91) Konya'nın küçük bir kasabası özetinde yoksul Anadolu insanın yozlaşan dinî, siyasî ve kültürel hayatının anlatıldığı romanda, eski Türkiye'nin gerçekleri pesimist bir bakış açısıyla sahnelenmektedir. Hurafe halk inançlarıyla itibarsızlaşan ve basitleşen Anadolu köylüsü için tek umut ışığı Doktor Erden'in sembolize ettiği modernizm ve pozitivistizmdir. Hurafe halk inançları izlediği üzerine kurgulanan romanda kasabalıların hastalıklar, kazalar ve günahlarla ilgili yozlaşan inançları *Bulgular ve Tartışma* bölümünde örneklendirilecektir. Bu bölümde görüleceği gibi inanç yanı savrulan kasabalıların karşıdaki tematik gücü, rasyonalizmin ve pozitivistizmin savunucusu Doktor Erden temsil etmektedir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Aka Gündüz'ün en hacimli romanı olan *Aşkını Temizi* romanında geçen hurafe halk inançlarının içerdikleri ideolojik göndermeler, tahlil metodu kullanılarak incelenmiştir. Yapılan incelemelerde Aka Gündüz ve hurafe halk inançlarıyla ilişkili kitap, tez, dergi vb. materyallerden yararlanılmıştır. Romanda tespit edilen nazar, büyü, sihir, tılsım, uğur ve günahla ilgili bulgular iki ana başlık altında açıklanmaya çalışılmıştır. Açıklamalarda alıntılama, tanık gösterme ve örneklendirme yöntemleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Günahla İlgili Hurafe inançları

Aşkın Temizi romanında vaka, Erden'in tıp tahsili için gittiği İstanbul'dan dört yıl sonra doğduğu kasabaya dönüş yolculuğuyla başlar. Genç ve idealist doktorun kasabaya dönmesindeki tek amacı, cehalet ve sefalet içerisinde yaşayan köylüleri modern yaşamın sağladığı imkânlarla tanıştırmaktır. Bunun için kasabada bir muayenehane açmayı; kasabaya gelemeyen hastaları da evlerinde tedavi etmeyi planlar. (4) Fakat yol üstünde konakladığı Salih Ağa'nın evinde karşılaştığı sıra dışı olaylar ona işinin ne kadar zor olduğunu açıkça gösterir. Doktor Erden, Salih Ağa'nın evinde uçak yapmanın ve uçağa binmenin günah olduğunu söyleyen; hastalıklı hayvanları tılsımlı su ile iyileştirdiğini iddia eden; sıtma hastalığına tutulan bebeğini okuması için hocaya getiren köylülerle karşılaşır. (18) Genç doktor, karşılaştığı bu tuhaf insanlardan sonra kasabada işinin ne kadar zor olacağını anlar. Büyük ümitlerle geldiği kasabada “*batıl inanç ve itikatlarla örülü bir toplumla mücadele, Erden'i beklemektedir.*” (Oktay 2008:299) Salih Ağa'nın evinde hazırlanan misafir sofrasında kaşıklar siniye ters yüzüne doğru konulur. Çünkü köylülerin inancına göre kaşığı açık tutmak misafire karşı saygısızlık ve ayıptır. (18) Ayrıca yemek sırasında konuşmak günah sayıldığı için hiç kimse sofrada konuşmaz. Yazar, Doktor Erden'in yemek sırasında garipseyerek şahit olduğu bu boş inanmalarla ilgili olarak şu açıklamayı yapma ihtiyacı duyar : “*Bu âdetin kimi Hazreti Mevlâna'dan, kimi Hacı Bektaşî Veli'den kalma olduğunu da rivayet ederler .*” (18) Doktor Erden'in Salih Ağa'nın evinde olduğunu duyan kasabalılar ellerinde çeşit çeşit ikramlarla eve gelirler. Köylüler savaşın getirdiği sefaletten ve yıkımlardan söz ederlerken içlerinden biri başlarına gelen bu felaketin asıl sebebinin dini, diyaneti bırakmalarından kaynaklandığını iddia eder. Yazarın seyrek sakallı, kirli takkeli ve sarıklı sıfatlarıyla tanımladığı bu adamın Şeyh Zülfikar'dan işittiğine göre Müslümanlar şirke girdikleri için Allah onları düşmanın eliyle cezalandırmaktadır. Ön yargılarının esiri olmuş bu cahil adamın savunduğu düşüncelere sinirlenen Doktor Erden, istemeyerek de olsa muhatap olduğu bu köylüden Müslümanların hangi davranışlarıyla şirke girdiklerini öğrenmek ister. Cahil köylünün verdiği cevap bir dönem Anadolu köylerinde yaygın olarak karşılaşılan günahla ilgili hurafe halk inanışlarını göstermesi bakımından önemlidir: “*Nasıl mı şirk koşacaklar? Alahuteala'nın melaik-i kiramları gökyüzünde tavaf ederler. Cebrail onda. Mikail onda. Azrail onda. Miraç onda... Zat-ı paki hem her yerde, hem onda... Hatta ehabil kuşları, hacıbaba leylekler ve bilcümle kuşlar ki o yaratmıştır, hepsi onda. Gayretullaha dokunmaz mı ki yerde yarattığı mümin sandığı kullarını tayyare diye bir aletle göklere uçmaya yeltensinler. Tanrı'nın kudretiyle yarış değil mi bu? Mümin olan uçar mı? Böyle günah-ı kebireyi işler mi?*” (21) Erden, cahil adamın bu sözlerine karşılık ironik bir üslûpla kâfirlerin tayyarelerle Müslümanların üzerlerine bombalar yağdırmalarına rağmen başlarına hiçbir felaketin gelmediğini söyler. Yobaz köylü, Erden'in bu itirazına karşılık kâfirlerin hak ettikleri cezayı birgün mutlaka cehennemde çekeceklerini iddia eder. (21) Salih Ağa'nın evinde toplanan köylüler Doktor Erden'in yadırgadığı ve itiraz ettiği bu hurafe inançlar karşısında tepkisizdirler. Çünkü onlar bu hurafe inançları İslam'ın temel esaslarıyla karşılaştırabilecek bilgi ve birikime sahip değillerdir. Anadolu topraklarında uzun yıllardan beri devam eden savaşların getirdiği yıkım, Anadolu insanının maddi yanını olduğu kadar manevi yanını da zayıflatmıştır. Ayrıca “kapalı bir sosyal yapıya sahip olan Osmanlı medeniyeti, Avrupaî yaşam karşısında geleneksel yapıdan uzaklaşan ve yozlaşan bir yapıya bürünmüştür.” (Bayrak, 2016:41) Gerek savaşların sebep olduğu psikolojik travma ge-

rekse yanlış batılaşmanın beraberinde getirdiği inanç savrulması, boş inanmaların Anadolu halkının sosyal ve kültürel hayatında derinleşmesinde önemli etkisi olmuştur.

Romanda kahramanların İslam'ın temel esaslarına aykırı olan günah algısı ironik bir üslupla yansıtılmaya çalışılmıştır. Osmanlıların temel eğitim kurumlarından biri olan medreselerin başlangıçtaki dünyaya açık yönünü yitirerek tamamen içine kapanması ve pozitif bilimlere ait değerlerden uzaklaşması bu tip boş inanmaların yaygınlaşmasına zemin oluşturmuştur. Romanda da karşılığını bulacağı gibi pragmatist din adamlarının halk üzerindeki kurduğu sosyal ve psikolojik baskı bu sorunun derinleşmesinde büyük rol oynamıştır.

Romanda ilmiye sınıfını temsil eden Çavdan Şeyhleri köylülerin hurafe inançlarına karşı duyarsızdır. Ayrıca din adamlarının halkı hurafe inançlar konusunda aydınlatacak, onları bu safsatalardan vazgeçirecek bilgi ve donanıma sahip olmadıkları görülmektedir. Çünkü yetiştikleri medreseler işlevsel özelliklerini uzun yıllar öncesinde yitirmiştir. Korkmaz'ın tespitine göre “*medreselerdeki ilmi yöntemin ezberlenerek elde edilecek bilgilerin yine aynı yolla aktarımı esasına dayanması ve yeniliklerin önünün bid'atla kesilmesi dolayısıyla eleştirel bir yönle bilginin değerlendirilmesi ve yeniden üretilmesi yapılamamıştı.*” (Korkmaz 2015:19) Medreselerdeki pozitivist ve rasyonalist bilimlere kapalı sadece din bilimleriyle sınırlandırılmış eğitim sistemi, Cumhuriyet dönemine kadar süreçte mutaassıp ve cahil din adamlarının sayılarını önemli derecede arttırmıştı. Aşkın Temizi romanında Şeyh Zülfikar ve Çavdan Şeyhleri karakterleri Anadolu'nun birçok köy ve kasabalarında sıklıkla karşılaşılan bu tip din adamlarının tipik birer örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kasabalıların günahla ilgili yanlış itikatlarında bu din adamlarının önemli bir rolü bulunmaktadır. Uçağa binmenin ve yemekte konuşmanın günah olduğuna inanan kasabalılar için temel bil kaynağı bu yobaz ve pragmatist sözde din adamlarıdır.

3.2. Hastalıkların Tedavisi ve Kazalarla İlgili Hurafe inançlar

Romanın ana mekânı olan kasabada halk, hastalıklarını koca karı ilaçlarıyla ve hurafe inançlarla tedavi etmeye çalışır. Romanın başkahramanı Erden, hemşerilerini bu akıl ve mantık dışı tedavi yöntemlerinden vazgeçirmeye çalışsa da bir türlü bunda başarılı olamaz. Çünkü sosyal ve bireysel hayatlarını batıl inançlar üzerine kurgulayan kasabalılar, Doktor Erden'i kâfirlikle suçlamaktadırlar. Köyde genç Doktor'un tek destekçisi romanın norm karakteri Salih Ağa'dır. Doktor Erden, kasabada karşıt güçlerin entrikalarına karşı yılmamak için Salih Ağa'dan büyük bir destek görmektedir. Fakat cahil köy halkının kendi sözünden çok köyün yobaz yaşlılarına ve hâkim güçlerine itibar etmeleri Doktor'un işini oldukça zorlaştırmaktadır.

Romanda kasabalıların hastalıkların tedavisiyle ilgili ilginç hurafe inançları vardır. Bu inançlardan biri nefesi hastalıklara karşı güçlü geldiğine inanılan Vasil Efendi ile ilgilidir. Rivayete göre Atina'da tıp tahsili gösteren Vasil Efendi, Anadolu'ya ilk geldiğinde geçimini sağlayabilmek için bir muayenehane açar. Fakat hiçbir hasta, doktor olduğunu bildikleri halde Vasil Efendi'nin kapısını çalmaz. Zavallı Vasil Efendi, şehirde işsiz kalınca borçla harçla bir beygir alıp Anadolu'nun yoluna düşer. Seydişehir, Akseki ve Antalya'ya kadar köy köy dolaşır. Gittiği köy ve kasabalarda cahil halktan para kazanabilmek için onların dinî duygularını sömürür. Köylerde rast geldiği hastalara öncelikle: “*Yanımda dedemden kalma bir adaklı ilaç var.*” (238) deyip bu ilacı okuyup üfledikten sonra onlara içir. Romanda geçen ifadelerle: “*Gezginci tüccarın gözünde rast geldiği hastaların hiçbiri tehlikesiz değildir. Her hasta onun için ölecektir ve her hastanın kendisine rast gelmesi Tanrı'nın bir inayetidir. Ya dedesinden kalma bir tozu, ya piri kimse ondan kalma bir suyu. Dualı ayak nüshaları da birebirdir. Vasil Efendi, hardal kâğı-*

dına bu namı vermiş. Suyu batırır, besmeleyi çektirir ve ayak nüshasını hastanın tabanlarına yapıştırır.” (239) Güçlü nefesi ve dualı iksirleriyle Anadolu'nun birçok köy ve kasabalarında meşhur olan Vasil Efendi, kısa sürede malına mal katarak zengin olmuştur.

Kasabada hastalanan hayvanlara Şeyh Zülfikar Hazretleri'nin okuduğu suyu içirecek kadar cahil ve bilinçsiz tipler vardır. Büyülü suyu içen hayvanların boynuna şiş vurulduktan sonra akan kanları yalağa boşaltılır. Kasabalılar bu hurafelerle hayvanlarını hastalıklardan koruduklarına inanırlar. (21, 22) Erden'in kasabada çok şaşırıldığı bir başka olay Hacer'le ilgilidir. Cahil köylü kadın, kasabada doktor olmasına rağmen sıtma hastalığına yakalanan bebeğini okuyup üflemesi için Yeşilli Hoca'ya götürür. Erdem, çevresinde sık sık karşılaştığı bu tür boş inanmalardan sonra işinin ne kadar zor olduğunu anlar.

Kasabanın önde gelen isimleri arasında bulunan Mebus Dümbelekzâde'nin yaşadığı trajikomik olay da kasaba halkının hurafe inançlarla içi içe geçmiş sosyal hayatını göstermesi bakımından önemlidir. İdealist Doktor Erden'in karşıt karakteri Mebus Dümbelekzâde, yanındaki Çavdan Şeyhleri ile gece karanlığında kasabanın eğri büğrü sokaklarında yürürken birden sol ayağı kayar ve yere düşer. O anda kuduz bir köpek ayağını ısırır. Mebus, acılar içerisinde kıvrılırken Çavdan Şeyhi: “Meraka, endişeye hacet yok. Gerçi mucibi telaştır. Emme çaresi, ehli bulunmayan yerler için. Çok şükür burası öyle değil. Şimdi Fatma Bacı gelir.” (372) der. Fatma Bacı'nın Mebus'un yarası için uyguladığı hurafelerle dolu tedavi metodu romanın sonunda Mebus'un ölümüne sebep olur. Fatma Bacı: “Kuduz duası okumak için bir maşa, bir de kalbur bir de kara boncuk istedi. Hepsini bulup getirdiler. Kara boncuğu kalburun içine, kalburu paraların üstüne koydu. Maşa ile de kalburun içine, kalburu paraların üstüne koydu. Maşa ile de kalburun iç tarafından yaraların istikametine hafif hafif vurmaya başladı. Bu ameliyatı yaparken içeri çökmüş dudakları duayı mırıldanıyordu.” (373) Fatma Kadın, tedaviyi tamamlamak için önce köpeğin dilinden bir parça keser; bu parça üzerine kına vurduktan sonra yaranın üzerine basar. Tam kırk bir saat sonra yaranın duasının okunması gerekmektedir. (374) Kasabada yaşayan Mebus Dümbelekzâde'nin yeğeni, dayısına büyü yapıldığı için kuduz bir köpeğin onu ısırıldığını iddia eder. Üç beş kadın ve genç kız büyü hakkında şunları düşünür: “Eskiden Allah korkusu olduğundan, pek nadir büyü yapılırdı. Lakin bugün ne kul ne de Tanrı korkusu var. Öyle hainler öyle karışmışlar türedi ki ocakları, hanümanları bir tütsüde bir üfürükte harman ederler.” (377) Hala, bu büyüyü bozmak için yeğeninden dolabındaki meşin keseyi getirmesini ister. Bu kesede içinde bir çürük diş, keçi tuzuna benzer bir şey, kirlili bir nüsha ve bunun yanında bir parça tılsım vardır. Büyü bozucu koca karı, bunları kırmızı bir beze sarıp yumak eder. Bu yumak, Mebus Dümbelekzâde Cebbar'ın yeleğinin yahut ceketinin bir köşesine iç taraftan dikildikten sonra sözde büyü bozulmuş olur. (377) Mebus'un yarasının tam olarak iyileşebilmesi için yedinci günü tarpu yapılması gerekir. Mahalli bir terim olarak kullanılan tarpu, kuduz hastalığı tehlikesine karşı kasabada yapılan bir çeşit ayin törenidir. Romanda kasaba halkının inanç geleneğinde yer alan tarpu töreni için kuduz vakasının yedinci gününe girildiğinde köy meydanında direkler dikilir ve çardaklar kurulur. Yakın köylerden tarpu yapabilecek bir nine getirilir. Tarpı kazanı bulmak pek güçtür. Çünkü kazanda dul kadın çamaşırı yıkanmamış olmalıdır. Kazan güç bela bulunduktan sonra çocuklar yedi kaynaktan, yedi kova suyu kazana boşaltırlar. Her şey hazırlandıktan sonra Mevlevî tarikatından Zincir Dede, münadi olarak çağrılır. Halk sokaklarda yapılan ilanlarla tarpuya davet edilir. Kasabada bu âdete muhalefet edenler kâfir ve zındık kabul edilir. (457) Tarpı için kurulan çardak önünde insanlar toplandıktan sonra tarpıcı nine, dualar okuyarak elindeki ardıç dalı ile kazanı karıştırmaya başlar. Tarpıcı ninenin işareti ile kasabalılar çardağın altından geçmeye başlarlar. Bu geçiş esnasında nine elindeki ardıç dalını kazandaki

tılsımlı suya batırıp köylülerin başlarına serpmeye başlar. Koca karı, bir yandan kazana batırıldığı ardiç dalıyla insanların başına su serperken bir yandan da tılsımlı maniler okur. Bu geçiş törenine kasaba hayvanları da katılmak zorunludur. Bunlar arasında çardağın altından en son geçmesi gereken hayvan, ayağına ip bağlı kırmızı bir horoz olmalıdır. Tarpının sonunda kalan su, yedi ayrı kovaya doldurulduktan sonra nehrin yedi ayrı yerine dökülür. (455, 463)

Kasabada yedi ve kırk bir rakamlarıyla ilgili hurafe inançlar dikkat çekicidir. Mebus'un yarasının tam olarak iyileşebilmesi için yedinci günü tarpı yapılması gerekmektedir. Köylüler tarpı hazırlığı yaparken Fatma Kadın, Hafız Efendi'ye: “*Sen de Hafız Efendi köpeğin yedi yerinden yedi tutam tül yoldur. Yedisini ayrı ayrı çıkınlat da çarşambaya kadar bulaşıklığın deliği altına astır. Emme öyle astır ki bulaşık suları hep üstünde akarak döküp gitsin.*” (375) der. Fatma Kadın, köpek dilini yaranın üstüne bastıktan sonra “*zınhar kırk bir, tam kır bir saat sonra.*” (374) duasının yapılması gerektiğini söyler. Çünkü kırk bir sayısı sırlı ve kutsaldır. Müslüman kasaba halkının yedi rakamına gösterdikleri özel ilginin şüphesiz İslamî referanslarla yakın ilişkisi vardır. Kuran-ı Kerim'de “*Sizin üstünüze yedi yol yarattık*” (Mü'minun, 23/17) ve “*Biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve yüce Kur'an'ı verdik*” (Hicr, 15/87) ayetleri geçmektedir. Yine Kuran-ı Kerim'de cennetin yedi kapısının bulunduğu belirtilmektedir. (Hicr, 15/44) İslam esaslarına göre hac ibadetinde şeytanın yedi defa taşlanması, Safa ve Merve arasında yedi defa sa'y yapılması gerekmektedir. Yedi rakamıyla ilgili bütün bu tespitler İslam dininin yedi rakamına verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Fakat İslam dininin ibadet disiplininden kaynaklanan rakam vurgusu zamanla anlam genişlemesine ve inanç sapmalarına neden olmuştur. İsmet Zeki Eyüpoğlu'nun tespitlerine göre: “*Sayıların kutsallığı Anadolu'nun evren anlayışı, yaşama koşullarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Ancak, bu bağlantıya dayanılarak bütün kutsal sayılar Anadolu kaynaklıdır da denemez. Yedi sayısı ile ilgili örnekler okununca birçoğunun Anadolu'ya dışarıdan geldiği görülecektir. Yedi ile bağlantılı inançların hepsinin değilse de birçoğunun Anadolu kökenli olduğu, birçoğunun da Anadolu'da yaşayan değişik inançlara bağlı topluluklarca benimsenip yaşatıldığı kuşkusuzdur. Yedinin kutsal bir nitelik taşıdığı inancı Anadolu ile onun, onun komşularıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkıyor. Mısır, Sümer, İran, Akad, Hind, Hitit, daha sonra Yunan, Roma uluslarının düşüncelerinde yedinin ayrı bir önemi, bambaşka bir yeri vardır. Bu sayının taşıdığı kutsallık, olaylarla, törenlerle, sözün kısası yaşanan gerçeklerle kökensel bir ilişki içindedir. Bu ilişkinin soyut inançlardan oluştuğu söylenemez. Olayın kaynağında doğayla insan arasındaki yaşam bağlantısı vardır. Bunu, güncel olayların akışı içinde, insan davranışlarını, eylemlerini etkileyen inançlardan anlıyoruz. Olaya, duygusal değil de bilimsel bir tutumla yaklaşırsa, doğada, yedinin, bu yedi sayısı ile ilgili inançların kurduğu bağlantı ilkin Sümer uygarlığında çıkıyor ortaya. Bugün için en eski olarak bu Sümer inançlarını biliyoruz, belgeler şimdilik öyle gösteriyor. Onlardan sonra Mısır ile Hititler geliyor.*” (Eyüpoğlu 1987:197) Orta Anadolu'nun küçük bir kasabasında yaşanan olayların anlatıldığı romanda yedi rakamıyla ilgili hususlar verilen teorik bilgilerle örtüşmektedir. Romanda kasabalılar Mebus Dümbelekzade'nin tedavisinde yedi rakamına dikkat etmeleri gerektiğine inanırlar. Kasabada büyüleri bozduğuna inanılan kadının telkinleri bu inancın temel kaynağını oluşturur. Aka Gündüz, Anadolu'nun muhtelif yerleşim yerlerinde çok sıklıkla karşılaşılan yedi rakamıyla ilgili halk inancını anlatısında nükteli bir üslupla sahnelemiştir.

Doktor Erden, kendisine eziyet etmesine rağmen Mebus Dümbelekzade'nin doğru yöntemlerle tedavi edilmesi için elinden geleni yapar. Dümbelekzade'ye İstanbul'da kırk beş gün tıbbî tedavi görmesi gerektiğini söyler. İnatçı Mebus ise Doktor Erden'in iyi niyetle yaptığı bu uyarıyı önemsemez. Yakın akrabalarının telkinleriyle koca karı ilaçlarını kullanmaya devam

eder. Fakat kısa bir süre sonra hastalığı şiddetlenir; kudurup etrafına saldırmaya başlayan Dümbelekzade şehre tedavi için götürülürken yolda ölür. Yazar, Dümbelekzade'nin bu trajik sonunu anlatırken hurafe inançların sosyal hayata olduğu kadar ferdi hayata da doğurabileceği vahim neticeleri ortaya koymuş olur.

Romanda hastalıkların tedavisinde su kültürüyle ilgili hurafe inançlar da dikkat çekicidir. Türk kültür tarihinde suyun kutsallığı ile ilgili inançlar romana başarıyla yansıtılmıştır. Kaynaklara göre suyun kutsallığı Altayların yaratılış efsanesine kadar dayanır. "*Orhun Kitabelerinden de anlaşıldığı üzere, VIII. yüzyılda Türk devletinin resmi kültlerinden birisi olan yer-su kültü, İslamiyet'ten sonra da izlerini uzun süre korumuştur.*" (Tuna 2014:309) Evrensel kanaate göre su, bütün varlıkların ana kaynağıdır. Dünyanın temelinde su vardır. Su, "*bitkilerin özüdür, ölümsüzlük iksiridir, yaratıcı güçtür ve her derde devadır.*" (Eliade 2009: 196) Büyüsel ritüellere göre de su "iyileştirici" etkiye sahiptir. (Eliade 2009: 196) Romanda Anadolu halkının su kültürüyle ilgili yaygın inançları özellikle hastalıkların tedavisinde karşımıza çıkar. Mebus Dümbelekzade'nin kuduz bir köpek tarafından ısırılmasından sonra köylülerin uyguladıkları pratiklerde, su ana malzeme olarak karşımıza çıkar.

Romanda Anadolu'da yaygın olarak görülen nazarla ilgili hurafe inançlar Emiş karakterinin yaşadığı bir kaza olayıyla anlatılır. Kasaba âdetlerine göre Kurban Bayramı'nın ikinci günü genç kızlar ve kadınlar, kasabanın hamamına gidip eğlenirler. Kasaba hanımları hamamda beyitçi kadınların söyledikleri şiirlerle gülüp eğlenirken Emiş adındaki esmer güzeli genç bir kız, hamamdaki salıncaktan düşerek yaralanır. Acılar içerisinde kıvranan talihsiz kızın hali o sırada hamamda bulunan bütün köylü kadınları telaşlandırır. Kadınlardan bazıları genç kıza nazar değiştiğine inanmaktadır. Emiş'in başına gelen bu kazanın nazardan kaynaklandığını düşünen koca karılardan biri hamamda kömür söndürerek, bir diğeri de ateşe attığı tuzla nazarı dağıtmaya çalışır. Bu arada akli başında kadınlardan biri zeytinyağlı sabunla Emiş'in yaralı ayağını ovalayarak duruma müdahale etmeye çalışır. (505) Bu müdahaleden sonra Emiş az da olsa kendisine gelir. Hamamdaki bayram eğlencesini tertip eden binbaşının hanımı, Emiş'in yaşadığı bu talihsiz olayda kendisinin suçlanacağını düşünür. Kendi iç dünyasında: "*Büyük kaza geçirdi. Allah sakladı, verilmiş sadakası varmış... ya Emiş'in annesi mutlaka fettanın gözü kızına değdi diyerek ağzına geleni söylesen.*" (505) der. Ertesi gün kasabadaki herkes Emiş'in hamamdaki salıncaktan nasıl düştüğünü konuşmaktadır. Kasabanın ileri gelenleri Emiş'in nazara geldiği için bu talihsiz kazayı yaşadığına inanmaktadır. Emiş'in üzerindeki bu nazarı bozmak için kasabalılar hemen seferfer olur. Katır tırnağı tütsülemek, dereye ağ kepçe atarak küçük bir balığın canlı canlı gözlerini iğnelemek, dökülen kurşunun aldığı şekle göre keşifler yapmak ve çeşit çeşit dualar etmek Emiş'in üzerindeki nazarı dağıtmak için yapılan şeylerdir. (508) Reel hayatta olduğu gibi nazarın canlı cansız her varlığa zarar verebileceğini düşünen köylüler, türlü türlü hurafe pratiklere müracaat ederek nazarı ortadan kaldırmaya çalışırlar. Yazar, anlatısında köylülerin nazarla ilgili hurafe inançlarını belirgin kılarak Anadolu insanının Birinci Dünya Savaşı yıllarında içine düştüğü sosyal çöküntüyü gözler önüne sermiş olur.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda küçük bir Orta Anadolu kasabasında yaşanan trajikomik olayların anlatıldığı Aşkın Temizi romanında nazar, günah ve hastalıkların tedavisıyla ilgili hurafe inançların temelde yozlaşmış dinî duygulardan kaynaklandığı açıktır. Hiç şüphesiz rasyonalizme ve pozitivistliğe kapalı medreselerde yetişen din adamlarının bu hurafe inançların yaygınlaşmasında önemli rolü olmuştur. Aka Gündüz, sürgün edildiği dönemlerde Anadolu halkının hurafe inançlarla iç içe geçmiş yaşam tarzını yakından tanıma ve değerlendirme imkânı

bulmuştur. Yazar, güçlü gözlem gücüyle bu savruk ve yozlaşmış yaşam tarzını romanına başarıyla yansıtmıştır.

SONUÇ

Aka Gündüz, Aşkın Temizi romanında son dönem Osmanlı halkının hurafe inançlarla iç içe geçmiş sosyal ve kültürel panoramasını ortaya koymaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda küçük bir Orta Anadolu kasabasında yaşanan olayların anlatıldığı romanda Türk köylüsüyle ilgili oluşan algı tamamıyla olumsuzdur. Cahil ve saf kasabalılar, kasabanın genç ve idealist doktoru karşısındaki tematik gücü temsil ederler. Modernizme ve pozitivismizme kapalı köylüler, hastalıklarını hurafe inançlarla tedavi etmeye çalışır, hastalıklardan korunmak için tarpu töreni düzenler, yemekte konuşmanın ve uçağa binmenin günah olduğuna inanırlar. Romanda köylülerin hurafe inançlar üzerine kurgulanmış sosyal yaşantısı, son dönem Osmanlı halkının içinde bulunduğu dramatik çöküşün temel kaynağı olarak yansıtılmıştır. Romanın ön sözünde anlatısının gerçek hayata ait gözlemlere dayandığını belirten yazar, Milli Mücadele yıllarında işgal güçlere karşı üstün fedakârlıklar gösteren Türk köylüsünün pozitif yanından çok savrulan ve yozlaşan inanç yanıyla ilgilenmiştir.

Türk edebiyatında milliyetçi yazar kimliğiyle tanınan Aka Gündüz, söz konusu romanında Türk köylüsünü cahil, kaba ve yobaz yönleriyle yansıtmaya çalışır. Romanda cephelerde savaşılan Anadolu köylüsünün cesaret ve fedakârlığından çok hurafe inançlar üzerine kurgulanmış günlük hayatı anlatılmıştır. Vaka örgüsünün neredeyse her sahnesinde karşımıza çıkan hurafe halk inançlarının romanın aşk izleğini perdelediğini söyleyebiliriz. Aka Gündüz gibi Türk milliyetçiliğini özümseyen bir yazarın Anadolu halkını bu şekilde olumsuz vasıflarla yansıtmaya çalışılmasında şüphesiz romanı anlatma zamanındaki siyasî atmosferinin önemli rolü olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında milletvekilliği yapmış yazarın bu yaklaşım tarzıyla yeni ideolojinin kültür politikasına bir kitle tabanı bulmaya çalıştığı açıktır. Yeni ideolojinin sağladığı kazanımları halka anlatan ve Cumhuriyetin temel esaslarını yayma misyonunu yüklenen dönemin birçok memur yazarı gibi Aka Gündüz de romanında eski Türkiye'nin bedbin ve perişan halini gözler önüne koyarak yeniyi eskiyle karşılaştırma zemini oluşturmuştur. Yazar, romanında hacimli yer tutan hurafe halk inançlarına ait sembollerini, eski Türkiye'nin yozlaşmış soyo-kültürel gerçeklerine birer argüman olarak kullanmıştır.

Roman tematik açıdan incelendiğinde romanın anlatma zamanının vaka zamanına hâkim olduğu görülmektedir. Aka Gündüz muhtemelen sürgün hayatı yaşadığı yıllarda Anadolu'da karşılaştığı trajikomik olayları anlatırken romanın genç ve idealist başkahramanın şahsında bir çözüm reçetesi sunmaya çalışır. Romanın başkahramanı genç ve idealist doktorun şahsında verilen mesaja göre Anadolu köylüsünün yaşadığı sefaletten kurtulabilmesi için hurafe inançlardan sıyrılıp modernizme ve pozitivismizme yönelmesi gerekmektedir.

Romanda kuduz hastalığından korunmak için köylülerin tarpu ritüelini uyguladıkları görülmektedir. Romanda bu ritüelin kasabada nasıl uygulandığı detayıyla anlatılmıştır. Aka Gündüz, romanın ön sözünde anlattığı olaylara bizzat şahit olduğunu, romanının halis muhlis memleket malı olduğunu söylemektedir. Yazar, bu bölümde yaptığı açıklamaya göre sürgün hayatını geçirdiği dönemde Anadolu'da karşılaştığı sıra dışı olaylardan derlediği hikâyeleri tefrika halinde yayınlamak istediğini fakat bu hikâyeleri ancak 1937 yılında tamamladığını belirtir. Bu açıklamalardan yola çıkarak tarpu ritüelinin Orta Anadolu kasabalarında Birinci Dünya Savaşı'nın

yaşadığı yıllarında uygulandığını söyleyebiliriz. Romanda su kültürüyle ve yedi rakamıyla ilişkilendirilerek anlatılan tarpı ritüelinin özellikle halk bilimi alanında araştırmaya ve incelemeye değer olduğunu düşünüyoruz. Roman içerdiği bu tip ritüeller yönüyle Anadolu'nun kültürel zenginliğini gösterebilmesi bakımından dikkat çekicidir. Halk bilimi alanında yapılacak çalışmalarda *Aşkın Temizi* romanının zengin bir muhtevaya sahip olduğunu söyleyebiliriz

KAYNAKLAR

- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Arık, M. Selim, (2006). Hurafe ve batıl inançlar üzerine bazı düşünceler. *Diyanet (ilmî dergi)* c. 42(2), 125-143.
- Bayrak, Ö. (2016). Milli edebiyat dönemi Türk romanlarında batı medeniyetinin çöküşü. *Asos journal. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24, 26-42
- Dogan, M. (1996). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: İz Yayıncılık.
- Eliade, M. (2009). *Sular ve su simgeleri, dinler tarihine giriş*. (Lale Arslan, çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Erk, Z. (1976). Anadolu'da kırklama. I. uluslararası Türk folklor kongresi bildirileri IV. cilt içinde (s. 101-109). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Eyüpoğlu, İ. Z.(1987). Anadolu inançları, Anadolu mitolojisi, inanç söylence bağlantısı. İstanbul: Geçit Kitapevi.
- Güneş, M. (2009). *Aka Gündüz'ün roman, hikâye ve tiyatrolarında sosyal meseleler (1909-1958)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Korkmaz, R. (Ed.) (2015). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı 1839-2000*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oktay, M.(2008). "*Aka Gündüz'ün, hayatı, sanatı ve eserleri.*" Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sağlam, M. H. (2016). *Türk romanında din ve inanç algısı 1934-1938*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Tekin, M. (2001). *Roman sanatı ve romanın unsurlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yel, A. M.. "Hurafe", Diyanet ansiklopedisi, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul.1998, s.381-382